8 пішім,
8 дәптер.

667, №8 Қарадон батырдың ұрпақтары
Көкіс(5), Төкіс батырлар 1-16

~~190—205~~

1942 жылы Шұрын Сеңгірбайдың
орындауынан жазып алған
Әуіт Сеңгірбаев.
А. Аташ.

Инв № 901

~~Эртеке~~ Көкіс- Төкіс 22/V-42 ~~140~~ 1 бет

Бөгетсіз еріккен
жаны зорға келді
Жел таудан озбайды
Ол дегенде болмайды
Содан бір күн атасы
Баласына сөйледі
Сөйлегенде бұл дейді
Балам едің сен деді
Асырадым анашыдан
Жастығыңнан бәрдім
Қараным адам болар деп
Енді адам болмадың
Алдым жер алмадың
Айтқан келді жайтыкс
Анада келді ойлыткы
Бұрынғыдан жұмыс істейді
Жел таудан жайынды
Кой дегенде болмадың
Жігітшінің бойды байладың
~~жігітті~~
Сүйтіп балам жүреді
Жігітшікті қоймадың

2

сонда Беке ұйалды
шағын жиын алдында
жігітшіліктің беті қызарды
Сонда кешті далада
~~[illegible]~~ сол жер бір бай бар еді
қолында өзі кедірі
жалғыз қызы бар еді
өз қолында қадірлі
қонышына сұлу атанған
Бекең батыр барады
жаратпай оны тұрып
тұрғын айтқан сөзімен
оны барын алады
Әйел болды ер Бекең
дегенді бейтін ноғайлы
қалмай бірі жиналды
қызда [illegible]і ойнауға
бейбіт [illegible]дар ойнауда
қолында жана жиналды
бірі қалмай тез келе
3 күн қалай ойын күн
тоғыз қой/дай ~~күн~~ ~~[illegible]~~ жіберді
От шаштырды тобын қал
ойлар шалы бәйге
150 қой 8 қара
тігілді сол бәйгеде
Ноғайлының жандарын
талақ шалан тойғызды
8

2

тоғыз күні біткенсоң
тойын сонда қойғызды
Арада өтті бір жылы
ер Бекеңнің әйелі
екі қабат болады
9 ай и күн болғанда
ерек бала табады
ноғайлының сонда жиналды
Ақ сақал мен кәріе
жылқы қойды қоса дом   Қосқ
Атын қойды қызды той
жанада тойы тарады.
Ер Бекеңнің ~~[illegible]~~ достығы
соның барды жолы
Ода тұған бір ұлды
атының аты болды ер Теке
~~Атасы шыран екуін~~   Теке
кимешітік дос қылды
и ылғай тұп басынан
екі жас бірдей дос болды
бірнеше жыл болғанда
кішкене екі баланың
жасы бесеке толғанда.
атасы мен анасы

тасы ю ға шолады
Жүгүріп тігіт болады
Атасының мінн тұлғар
ескі соған чінисесі
жолды бақты малдарын
жылқышы мен шүесі
болды соның несі
Бір күндері болғанда
ер кәне шен шешетіин
тасы өндірге шолғанда
шеге шей тас бола
жанына келеді.
Кәшн сөйлейт тәресі
Айналайын Анамыз
Айзды күні айналдың
бұлтты күні жолғандың
есін шыққа оллмейін
қарағым шошын ойт іды
бесіктен шешін қолға алдың
Өірдің тастан жұмсшын
Атасыз болды мен неге
Зұсы басан тарылдым
Атамыз қайда анасан

сағыныш тұрған Атасын
сұрау болған баланан
дыміп бола сөйледі.
Көзінің жасы төгілді
Ал атасын есіне алып
кабырғасы қазырау
Олы бір тұрғасы сөгілді
Анасы сонда сөйледі
сөйлегенде бұй деді
Айналайын жас бола
Атаңды олла ойыңа
Атаңды алмай ойынша
Анаңда бірге сөйлер
Қабырғасы сөгілер
көзден жасы төгілер
Атасының айтқаны мен жасын
Ауадағы құстар мен
жердегі аңда барлығы
Қайғыларын Кебейер.
Оның болсаң аяғанда
Қайғы салар басыңа
Атаңнан қалған, жасынын
өсиет тің өзіңді

былай деп әкесі баласына жауап
айтты еді бала: Ана неге олай
кім өлтірді деп қоймады

Қоймадың ғой жан балам
Атаңды мен айтайын
Қалай кеткен мұң жайын
Неге қайтпас ер болды
Атаң менен болған дос
Көңілі екі жарытан
Халықтың қамын ойлаған
Бейшеден батыс ойларда
Әкеуі кеткен қалмаққа
Қалың үшін мол алы
Қалмақтан жекі алмаққа
Қалмақ елге барулы
Қалмаққа соғыс салулы
Сол соғыстың ішінде
Атаң өліп кетті
Тар жерлерге жетті
Жылай жылай сені ойлап
Дүниеден өтті

ішінде едің сен сонда
арманда болып қорланып
жарық күнді қоралмай
Дүниеден кетіпті
~~[illegible]~~
Мәні жайы осылай
сөйтіп іс болам тосылбай
жанада тастап кетіпті
ер бесіктей досыңай
арманда сені кетпей деп
өтер едім деп айтқан
ақыры айтпай болмады
Мәні жайы осылай
Сонда бала үндемей
көке менен қосылын
жиғынына жөнелді
жайымен жүріп отырып
жылқысына келді
жылқыда Отырып көке тілегін
ұйқылы еженін өсін досының
қасына кейін бойын біледі
әй досыңай досыңай
қайғыланбы жұрыңғай
қабағың қаттың көріңді

ұятай болмай қайғымен
түн ұйқыңды бөлдің ғой.
жас ұзатқан ескуіз
шешімтік болдың ғой.
шерімді маған айтшы сен
~~ақындасын~~ қайғырған неуреңсен
Ақындасын ескуіз
көңіл үшін шығарық
көкіректегі қатты қайғыңа
қайғыланбай басалық
біреу үшін жан достым
көкірегіңе қайғы салдыңма
бешуден шыққан жолдыма.
сонда бала жылады
айтпады ол сырын.
Көке тағы сөйледі
жылама достым жылама
болса қайғың маған айт.
қас қылған саған кісіге
сен үшін отқа жанармын
өліге басты байлармын
жылаған мен боламын
кешің кетсе кісі де
сонда маған айтшы

жаң кісіге басылды
жолында болған болармын
кейінгі күйттіп оларын
бала қайғысын тағыда айтпады
сонда кеге Атасына келіп айтады
әй ата осы жетің досым неге қайғылы
соны білгесін деді.
сонда әкесі сөйледі
сөйлегенде бұй деді.
әй жан балам жан балам
Ақырдан шыққан нар балам
ол достының жылауы
көкірегінде оның да
кетпес кегі бар балам.
сөзіне құлақ сал балам
әлі де оның ер еді
өз дегені болмаса
кісі дегенін қылмайтын
сондай артық ер еді
өз түсінде одағы
Атанаты қалмақты
талай қырып жүр еді.

ақылы оның көнеді
Қасында тоқай ол жүрген
Ақылшы білі жеңіс сол еді
Бір балалар шағында
Еділ тауға баруға
жұмбақты ойдың қарайды
жеңіл жеп жүрген бағында
көк шыңын өңгеріп
тек оқу ғана болғанда
елден шығып тоңғыдік
нешиндегі жоне тоғыр
Қаз үшін берді сұғандыз
Тағылыдай далада
қызарып тоқай тұрдыңыз
Қалмақтың күшін көрдіңіз
Соғыс салдық қалмаққа
Қалмақтан алып алмаққа
Сол соғыста жүрген де
досың еді өлгенің
айрылып қалғаның
Сол кезі бар баланың
Сол есінен жылағаны
баруға тауға бір жалғыз

~~қайғы~~ қайғыдан іші тоғысы жүр
күреңіп жүзі болып жүр
менің туған ұлбалағаң
атаңның жолын сен қуған
сиыршылық досымен.
тауға бірге барасың
Не болса оңда басында
көшіріп өзің аласың
тілейді анаң алған сен
Душманға барасың
бойын кегін бересің
олла бола көнесің
Дәлінен алған сен болған
Анан қайтып келсін
Әні балам осылай
Деп бүгі өзін қойды
сонда көке тігеке барып айтады
ай добысы не бірыйдан өзің
жақсы көрген анаңды ұста деді
сол бір сөзді естіп
баланың жүзі күлді
анаға қарай жүрді.

12 кой тыяғына барады.
сол тоянының ішінде
Ала аяқ торы бар
Соны барып алады
Басына жүген салады.
біреуін атқа мініп ол
үйіне таман кетеді
Атын барып ер салды
Бүлдірік күйысқан
айыл тұрман бектері қан
құйысқанын қысқартып
басына киді дулыға
үстіне киді шарайна
бір жаққа олжанда
белгіне берен байланды
Ұстады қолға ~~Ақ~~ найзаны
жебесі оның шегеден
жебесінің ұшын сұрасаң
асыл болат шегеден
шақпақтасқа өскен
көке ерде сал бола
бармағынан тоқыған.

Ай қошым қошым
Шықпын үйден мен деді
тартынып атты мінгенім
ажан қарап кигенім
жүрмейтінін жан досым
жаурынысын ер көке
мұнайы оңды қап жақта
Несолды оның біткенің
жетілге торы мінгенім
жау алмасын құтынған.
жалғыз жолда жүргенім
атаның кегін жіберін
еменге жақсы өлгенім
сонда тұрып ер көке
үйқыдан тұрып алады
шықарды ішіген ер көке
тұмарға жақын барады
үй сыртына тұрды
сонда қолға алады.
тұмарға оны салады
әуелі салды ер жерін
айып тұрған заттарын
онан соң салды құйысқан

194

алтындай нұрлан ернеуін
Аттыға тесік болады
Үйге таяқын барады
кереғенің басында
Ішулі тұрған айбарын
Онда да қолға алады.
Үстелмеген шарайна
Онда да кей алады.
Басына құс дулыға
қаса басын қайқайтқан
Ақ найзасын тегін
алдыңынан атына
сонда ашан жай
Балагына сойлады
Ай балалар балалар
Баталы құл арылмас
Бишараның құл тарылмас
Берсін бата жендегі
Келүдің неді еңдегі
Әлгі олла екінші
Тұлымар балаңын тап.
Қырық шейін қорғасын
Тақтады олла буздасын

Арыслан болғай шалақал
баба шүкі шадтаты
індерді боюы қолдасын
тағады олар оздасын
қосылған бою есендері
қалтақтың тоны ыздасын
алғадан басын рейіп
Үшінші нұр тауесін
сонын бизлар тауелді
қасындағы балалардан
тістеп суды тасады
тек ескүйін сурасаң
Әлгіңа тесілді
келген шылы тоқелді
тасықа шығын алғасын
атының басын басайты
Асына жиған ер тұлғар
Арандай аузын ашады
қырғы ойлы тедемдердің
кідіргіш қарын асады

Қарсы келген қабақтан
қарсы асып барады
30 күндік жолдарда
Андыздайын қандарға
40 күнде барады
ләшкерденген жерге
тұрақты тұрған еліне
екі бала келеді
келедіде сол балалар
қаланың шын хақ жарын
сонда шауып жөнеді
қан өткен қорғанның
қарсы келіп қалғанның
білдіруге ерінің
Атқа қамшы басады
тақта жақын шақ еді
жанына қамшы батқаның
Астына мінген тегенің
жеры сонда асады.

көк жинан көк тұлпар
тұлғы қызы тұрғанның
қадырмей ода асады
жатқан Жұртан қалының
Естеузін шаш бақаның
түрегеліп қарады.
екі тұлпарынінген
көрді екі баланы
жауыздан тұрғын қол андыз
ағатына қарады
барада ерді салады
көке пенен ер түсе
онан білін қалады
сонда жағдағы атына
андызда ерді салады.
қару жарақ астыны
атқа мініп қонады
андыз атқа мінгенде
көкте отты соғады
ақ сүңгінің кигерін
тұрғы қолға ұдалады

Артындағы досына
[illegible]да көкке бойлады
Ай жолдасы құрдасы
бір жыл туған тұңдасы
Қалақта мінді атына
Барып [illegible]
Жолынды алға бұздасын
сапары ұттың [illegible]
Кезірменен қырық шілтен
баба түкті шашты өзі
Қасиетті пір еді
қамысынан сүйсен тыбсын
денір көке жөнелді
Қанға тоқсын келеді
Ындыға артық еді
өз деген болмаса
кісі деген қылмайтын
Қайсар қойтын неке еді
Қиылбасынан бұндыстан
Өнеуда деңі кеңі еді
Қазақтарда көп тесді

Ақ түскен бұлуты
тағына қос берік сауыт
Басо чатыні киеті
Ақ найзасын ұстап
көкке қарай теуреді
көкемнен сонда Уәйтенді
Қанды басы айына
ұшып кетті найзаны
қолуымен қанды бір ұрды
онда найза сағады
Ақ сауытынан тесебес
[illegible] кірігіт қапады
Ындызайн кірі(д)
қамысымен ұрғанда
Басындағы дулыға
Қомалан ұшып кетеді
қашын қанық жонды
басына қылыш тиеді ден
есіне түсіп. қылышы
құйма ақтақ балдақтан
ұрды сонда суырып
қылыш кеткен артынан
жұмт сонда тесті.

Үйінің сыртқы қалады
басына қару Бигенің
бай жерде барады
Ұйықтаған қатын баласы
Ордасында бар еді.
Шанымен ер Төсте
қасына барып түседі
Ақ найзасын оңтайлап
жанында ұстап тұрады
Үйге сонда қарады
Қайқан үйді алады
Қотырын кең салады
Үйдегі қатын баласы
Шулап кейін жылады
көзінің жасын бұлады
Сонда қашып барады
көргеннің ісі қан болады
Қорыққан соң жан жылады
Көке неңнің ер Төсте
көргеннің ісін алады
көргендегі қармағының
тынығын тұрған жерінен
секірі соғыс салады

Ақ найзаны тартқанда
Көке неннің ертіге
Қалмаққа бек салады
Қамалды бұзып кетсоанып
Жылады қалмақ қолында
Көке жеткен жан тұмар
Аспанға қарсы ойнайды
Ұстаған қолда көк найза
Қалмаққа салса бойлайды
Бір қолында Ақ семсер
Өрмеге кеңей қалмақтады.
Жуық қанға тоймайды
~~Ноға~~ ~~жиған~~ тиге жиген торы
Антоның қанын жоқшысы
сонда тұра қуады.
Өлтіруге жігіті
Қалмақты қолмен тұрады
Оны көріп ер Қоға
Қалмаққа жақын келді
Жиналған көпті көрді
Ойзоланың ер Қоға
Шыдамады досына
Қалмаққа қылыш ұрады

жиналған көп қалмаққа
ендігі жеке шығады
Ақ найзамен желегер
қара қанға бұлғанды
талайы иттің құлады.
Ешек қарны оңтыққан
Жылаған көрді талайды
Бұдан тегі тұрады
Әтбілі Осен қате болғанда
қосып онан қаш болғанда
Қасиеті дұрыс көрсетпей
Қолбасы сенен қате болдың
деп бір тұрып ер тіге
сонда тұрып ішінің
қайта атқа мінеді
қарсы келген қалмаққа
Бүркіттей тазын шеңгелін
найзаменен шүйеді
білегін ұстап келеді
тегс жоқ тиген соң
қалмақтың қолы білмейді
шамасыз тере шарш бірін
басының қайдан білмейді.
көрген келген ерлерді
алардың көзін ...

3 Сол қалмақтың ері барлығын
соны қалмақ шақыртып
тебіреді сол қалмақтың
ері 500 шеру ерлер мен келді.
Бөктерде кей қасында
Дұшпаны қасында
Ақнайзасы тарқында
келеді қалмақ қуатты
Өздерінше Оларда
тірегіне енінше
келді қалмақ тобаны.
Ақ сауытын таңылған
Андиздайтын қолдарын ✓
Олардың от өтті.
қанның тағын оз қоймай
сейтін бас табырды.
түрсектері ердің қайғындағы
Асынша лайған тұмарлар
терісі қатты сабынды
өздерінше
Осы (тоқ) түрлі бергей деп
өздерінше Оларда
бабасына (қатты) тоқтады
көргендегі жұрт болады.
сонда ерлер қасында

көбе менен жебенің
бергі түрін қарасаң
Арстан жүн [illegible]
арстанның ол айбы
[illegible] қонзға
айдаһардай шытты
Арстандай қайратты
жанында қалмақ қамалға
Ақнайзаға сүйеніп
екі ер тұрды қамалда
сонда жақын жиді
оларға қарай ерлерге
жек шығын тоңеді
сонда тұрып қамалға
көке тұрып сөйледі
сөйлегенде бұй деді
әй құлы ау құлы ау
Қодыранның жесін
ақ найзаңды сұғып
жесіп алар қолдай
қожаңдан ... күшін
Жарағын дай білмесін
Алдырар қайдан білесің

Ағаға тиын жүгін
Өзіне шашты жарбағы
ақ шықты сағарыхи
отаға аттығалардың
Артына сірен тиұрған
ода мағы отыры
бола болар уақытын
екі бала болмайын
Андыздаиын ерінің
басын кесіп алды
жан басқан қорғанда
ай қорқытын бардығы
қорғанның ішін қандатты
шауарағын үйінің
ертесіне тұрды
білеміндігі ішпей бер
Андағы аттан түсуші
қара жерді қуыстырды
енді есін тұрдірмен
алуы түзу арғымақ
інді ішуге бізбен
жаным мен сөз айтты
сонда қалмақ ерінің
көзі қурдай қызарды
сөзінен кірпік қарады
қаны қашып бозарды
естігенде бұл сөзді
не қылғарын білмей

Аң шашқаны бұзушы
тіскін-тек ди шабады
екеуі сонда жанысты.
Ақнайзамен қағысты.
Ат үстінде толғады.
ақ семсер мен шабысты
Бастарынан қылыш өтеді
серлесетінің қылышы
жарқылдамай кетеді.
Артындағы ертеге
Алладан тілеп тілегі
бабасына сиынды
қасы жауын жүрісінде
шілтенге сиынды
сонда тұрып сөйледі
сөйлегенде күй деді
Алланың шері арыстан
Ұлсыздарға ұл бердің
Қызсыздарға қыз бердің
жақсы мен жаманды
кемтігін бірін табалмай
біріне бірін теңгердің
Ата жұрт жолына
Жердегісін көмек бере көр
Баба түкті шашты әзі
сенде тиісін көрегөр
қырық бір шаш қырық шілтен
[illegible]

Алаша қалмақтың
тілегенін бермеді.
екеуі жан алысып
ұрысқан сонда тұр.
Қалмақтың тілеп тілегін
сол уақыт баланыңдай
Бабасы жерден бергендей
бауырын жазып қылышпен
Дұшпанына сермеді
күшейгеніт қайрат күнің
Алладан ұран шақырып
Дұшпанды сонда шабады
Салыр мен тілегенің
Дулығасын қақ орамай
кесіп басын барады
айырылып екі қалады
жылқысымен Ақменің
қалмақтар сонда қашынды
тиісі нәкен ер Көке
Оларға қарай шапты
құйған судай сапырды
~~Қаран~~ найзасы жарқылдан
айқай Дұлыға шеңді
сойлан қанның ішінде
қанын басып ойнап тебінді

Оның іштен
құрылды адамдардың
ірмешілдер болғанда
Бозы арулас қан болып
жердің шеті тасжай екі
тегін жалы көресі ен
Сонда қалмақ биі қажы
Атбарлы батыр қол істі
Қазақ аузы қалады
қылышын жалмап ағады
Жас оң бағана
қалы жердегі батырның
тері мен жаңдай басады
артқы аяғы
Қашқындардың артынан
қылышын алып қалмақ
Көкешінен ер тізе
қалмақтың әрпеті есінен
сол жақтағы оның тауға
кірді куә қалмақтың
шықты ерлер оқына
ескен тауға қалады
қалмақтың қалмақтар
атпен жүре қалады

қашты қалмақ ел іске
шыққан жерге келген
қыстағы жас күнінде
тірі көп кісі өлмейтін
бұтаны жар тасқан
қатыры болып кеткен
Ертіс қалмақ жарыңды
талайын көп ауыр-
дың жасын олжа ден
Сонда жас қалады
Бекадай түр қисы
ершен тауға барады
Сонда түрін артқа
қасын қолға алады
кері алып тартады
қалмаққа сонда тиеді
ек қалмаққа тиіп келіс
кеудеден шыққан [illegible]
жарасы ит тіс таратады
қалмақтың жүзін [illegible]
қалмақтың болған қолға
ел бәрі тартады
жиынның ерлер қалмақты
Атына мінген жауларды

Үлкістің кетін жортақты
жағына жылыңш болғандан
жорыша мен көк құмар
жорғасы мен сүйеді
қазаға жаман келгенің
қазаның жүйрік тазы
өлтірді иттің кешуін
қуратты иттің кешін
өлтірмеген жек қалды
кешір шалы Шашуғын
баласымен қалды шашы
құрыды жеңі шоқпасы
жинады қолын бағасын
жинаған жүйб қарасын
көрді иттің қасқасын
айдады екі көрнеге
2000 жаман қарасын.
бүркіт күні байдады
Айғына бай от тас
қазақтың сері қайнады
күндіз түні жатқызды
есеб жоқ мол қаурды.

Өтіп таудан барады
Жаңа жақын келді
Үйінен бұлақ қолдағы
жесірмен жесірді
Су ішіріп алады
Ауруды болмағы
Жолада тіп барады.
Бір мезгілдер болғанда
өзіне сонда барады
жесірмен малдарды
әке борін береді.
Атасы қорін бұлісін
Баласына қасна жемшеу
Үлкен ~~Аңыр~~ мол қылды
қарағын жігіт болдыдан
қамарыма еңді
едің қонып берді ден.
Онан соң жол тарап қалған
Бүгінше ~~қоңірде~~ ойға бұл.

16